

ΚΕΙΜΕΝΟ

Διονύσιος Σολωμός

Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ
5 [22.]

-
Άλλά τό πλέξιμι¹ ἄργουνε¹ καί μου τ' ἀποκοιμοῦσε²
Ἦχος, γλυκύτατος ἦχος, ὅπου μέ προβοδοῦσε³.
- 25 Δέν εἶναι κορασιᾶς φωνή στά δάση πού φουντώνουν,
Καί βγαίνει τ' ἄστρο τοῦ βραδιοῦ καί τα νερά θολώνουν,
Καί τόν κρυφό της ἔρωτα τῆς βρύσης τραγουδάει,
Τοῦ δέντρον καί τοῦ λουλουδιοῦ πού ἀνοίγει καί λυγáει·
Δέν εἶν' ἀηδόνη κρητικό, πού σέρνει τή λαλιά του
- 30 Σέ ψηλούς βράχους κι ἄγριους ὄπ' ἔχει τή φωλιά του,
Κι ἀντιβουίξει ὀλονυχτίς ἀπό πολλή γλυκάδα
Ἡ θάλασσα πολύ μακριά, πολύ μακριά ἢ πεδιάδα,
Ὡστε πού πρόβαλε ἡ αὐγή και ἔλιωσαν τ' ἀστερία,
Κι ἀκούει κι αὐτή καί πέφτουν της τά ρόδα ἀπό τά χέρια·
- 35 Δέν εἶν' φιαμπόλι⁴ τό γλυκό, ὅπου τ' ἄγρίκαα μόνος
Στόν Ψηλορείτη ὅπου συχνά μ' ἐτράβουνεν ὁ πόνος
Κι ἔβλεπα τ' ἄστρο τ' οὐρανοῦ μεσουρανίς νά λάμπει
Καί τοῦ γελοῦσαν τά βουνά, τά πέλαγα κι οἱ κάμποι·
Κι ἐτάραζε τά σπλάχνα μου ἐλευθερίας ἐλπίδα
- 40 Κι ἐφώναζα: «ὦ θεϊκία κι ὄλη αἵματα Πατρίδα!»
Κι ἄπλωνα κλαίοντας κατ' αὐτή τά χέρια μέ καμάρι·
Καλή 'ν' ἡ μαύρη πέτρα της καί τό ξερό χορτάρι.
Λαλούμενο⁵, πουλί, φωνή, δέν εἶναι νά ταιριάζει,
Ἴσως δέ σώζεται στή γῆ ἦχος πού νά τοῦ μοιάζει·
- 45 Δέν εἶναι λόγια· ἦχος λεπτός.....
Δέν ἤθελε⁶ τόν ξαναπεῖ ὁ ἀντίλαλος κοντά του.
Ἄν εἶν' δέν ἤξερα κοντά, ἄν ἔρχονται ἀπό πέρα·
Σάν τοῦ Μαῖοῦ τέσ εὐωδιές γιομίζαν τόν ἄερα,
Γλυκύτατοι, ἀνεκδιήγητοι
- 50 Μόλις εἶν' ἔτσι δυνατός ὁ ἔρωτας καί ὁ Χάρος.
Μ' ἄδραχνεν ὄλη τήν ψυχή, καί νά ἴμπει δέν ἡμπόρει
Ὁ οὐρανός, κι ἡ θάλασσα, κι ἡ ἀκρογιαλιά, κι ἡ κόρη·
Μέ ἄδραχνε, καί μ' ἔκανε συχνά ν' ἀναζητήσω
Τή σάρκα μου νά χωριστῶ γιά νά τόν ἀκλουθήσω.
- 55 Ἐπαψε τέλος κι ἀδειασεν ἡ φύσις κι ἡ ψυχή μου,
Πού ἐστέναξε κι ἐγιόμισεν εὐθύς ὄχ τήν καλή μου·
Καί τέλος φθάνω στό γιαλό τήν ἀρραβωνιασμένη,
Τήν ἀπιθώνω μέ χαρά, κι ἦτανε πεθαμένη.

-
1. ἀργουνε· αργοποροῦσε, καθυστεροῦσε, βράδυνε
 2. μου τ' ἀποκοιμοῦσε· μου το καθυστεροῦσε, το καθιστοῦσε ράθυμο, νωθρό, αργό
 3. με προβοδοῦσε· με προέπεμπε, με συνόδευε
 4. φιαμπόλι· αυτοσχέδιο πνευστό ὄργανο των ποιμένων (σουραύλι)
 5. λαλούμενο· μουσικό ὄργανο
 6. δεν ἤθελε· δεν ἐπρόκειτο, δε θα τολμοῦσε να
 7. ἀνεκδιήγητοι [ενν. ἦχοι]· ἀνεκλάλητοι, ἀρρητοι, ἐξωανθρώπινοι

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

A1. Τρία χαρακτηριστικά του Ευρωπαϊκού Ρομαντισμού, από τον οποίο επηρεάστηκε ο Σολωμός, είναι το μεταφυσικό στοιχείο, η αγάπη για την πατρίδα και η εξιδανίκευση του έρωτα. Για κάθε ένα από τα παραπάνω χαρακτηριστικά να γράψετε ένα αντίστοιχο παράδειγμα μέσα από το κείμενο.

Μονάδες 15

B1. Σύμφωνα με τον Π. Μάκριτς: «Αυτό που κάνει εντύπωση (στον Σολωμό) είναι η επιμονή του να χρησιμοποιεί εικόνες από τον κόσμο της φύσης».

Να επιβεβαιώσετε την παραπάνω άποψη με μία εικόνα από τους στίχους 23-28 και άλλη μία από τους στίχους 35-43, παρουσιάζοντας το περιεχόμενο της καθεμιάς (μονάδες 10) και σχολιάζοντας τη λειτουργία της στο κείμενο (μονάδες 10).

Μονάδες 20

B2. Στους στίχους 29-34 «Δέν εἶν' ἀηδόνι ... ἀπό τά χέρια» να αναζητήσετε τέσσερα διαφορετικά σχήματα λόγου (μονάδες 8) και να σχολιάσετε τη λειτουργία τους στο κείμενο (μονάδες 12).

Μονάδες 20

Γ1. Να σχολιάσετε τους δύο τελευταίους στίχους του ποιήματος σε ένα κείμενο 120-140 λέξεων:

**Καί τέλος φθάνω στό γιαλό τήν ἀρραβωνιασμένη,
Τήν ἀπιθώνω μέ χαρά, κι ἦτανε πεθαμένη.**

Μονάδες 25

Δ1. Να συγκρίνετε ως προς το περιεχόμενο το απόσπασμα από το ποίημα **Ο Κρητικός** του Δ. Σολωμού με το παρακάτω απόσπασμα από τη νουβέλα του Ν. Λαπαθιώτη **Κάπου περνούσε μια φωνή**, αναφέροντας (μονάδες 5) και σχολιάζοντας (μονάδες 15) τρεις ομοιότητες και δύο διαφορές μεταξύ των δύο κειμένων.

Μονάδες 20

**Ναπολέον Λαπαθιώτης
ΚΑΠΟΥ ΠΕΡΝΟΥΣΕ ΜΙΑ ΦΩΝΗ**

Αυτό το βράδυ, η Ρηνούλα δεν κοιμήθηκε. Σαν ένας πυρετός γλυκός, της μέλωνε τα μέλη. Όλη νύχτα, μέχρι το πρωί, το αίμα της, πρώτη φορά, της τραγουδούσε, φανερά, τόσο ζεστά τραγούδια... Κι όταν, προς τα χαράματα, την πήρε λίγος ύπνος, είδε πως ήταν μέσα σ' ένα δάσος, -ένα μεγάλο δάσος γαλανό, μ' ένα πλήθος άγνωστα κι αλλόκοτα λουλουδία. Περπατούσε, λέει, μέσ' στην πρασινάδα, σκυμμένη, και με κάποια δυσκολία, χωρίς, όμως αυτό, να συνοδεύεται κι απ' τη συνηθισμένη αγωνία, που συνοδεύει κάποιους εφιάλτες. [...] Και την ίδια τη στιγμή, χωρίς ν' αλλάξει τίποτε, μια μελωδία σιγανή γεννήθηκε κι απλώθηκε, σαν ένα κόρο¹ από γνώριμες φωνές, που, μέσα τους, ξεχώριζε γλυκιά και δυνατή, την ήμερα παθητική και πλέρια του Σωτήρη! Κι η φωνή δυνάμωνε, δυνάμωνε, και σε λίγο σκέπασε και σκόρπισε τις άλλες, -κι έμεινε μονάχη και κυρίαρχη, γιομίζοντας τη γη, τον ουρανό, γιομίζοντας το νου και την καρδιά τη! Κι είχ' ένα παράπονο βαθύ, η χμαιορική αυτή φωνή, - κι έμοιαζε μ' ένα χάδι τρυφερό, λησιμονημένο, γνώριμο, κι απόκοσμο! Κι η ψυχή της έλιωνε βαθιά, σαν το κερί, σβήνοντας σε μια γλύκα πρωτογνώριστη, σε μια σπαραχτική, πρωτοδοξίμαστη, και σαν απεγνωσμένη, νοσταλγία! Και καθώς ήταν έτοιμη να σβήσει, και να λιώσει, πίστεψε πως ήταν πια φτασμένη στον παράδεισο...

Κι η Ρηνούλα ξύπνησε με μιας, σα μεθυσμένη, -και κρύβοντας το πρόσωπο μέσ' στο προσκέφαλό της, μην τύχει και τη νιώσουν από δίπλα, ξέσπασε σ' ένα σιγανό παράπονο πνιγμένο...

Ν. Λαπαθιώτης, *Κάπου περνούσε μια φωνή*, Εκδόσεις Ερατώ, Αθήνα 2011, σ. 71-73

1. κόρος: χορωδία

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1. Ο Δ. Σολωμός γνώρισε τον κλασικισμό αλλά επηρεάστηκε περισσότερο από το ρομαντισμό, που εκείνη την εποχή διαμορφωνόταν, χωρίς να είναι απόλυτα ενταγμένος σε αυτόν.

Βασικό χαρακτηριστικό του ευρωπαϊκού ρομαντισμού είναι το μεταφυσικό στοιχείο, το οποίο παρουσιάζεται στο συγκεκριμένο απόσπασμα στους στίχους 24 και 44-49. Ο ήχος που ακούει ο Κρητικός δεν μπορεί να περιγραφεί με λόγια, είναι άρρητος, εξωανθρώπινος και κανείς δεν μπορεί να προσεγγίσει την υφή του, εφόσον δεν υπάρχει κάτι έμψυχο ή άψυχο που να του μοιάζει. Η έλλειψη αντίλαλου δείχνει ότι πρόκειται για κάτι εξωπραγματικό. «Δεν ήθελε... κοντά του».

Η αγάπη για την πατρίδα είναι ευδιάκριτη στους στίχους 36-43 «Στον Ψηλορείτη... ξερό χορτάρι». Στην προσπάθειά του να ερμηνεύσει τον ήχο, ανακαλεί στη μνήμη του εικόνες από την ιδιαίτερη πατρίδα του, την Κρήτη. Αγναντεύοντας τις ομορφιές της από τον Ψηλορείτη, φαντάζεται, στην παρέκβαση των στίχων 39-42, την Κρήτη ελεύθερη και κλαίει από πόνο για τη σκλαβιά της. Ωστόσο, νιώθει περήφανος (με καμάρι) για όλα αυτά που η πατρίδα σημαίνει για τον ίδιο. Τα πάντα σε αυτήν είναι καλά, ακόμα κι αν αυτή είναι άγονη και φτωχική, «καλή... ξερό χορτάρι».

Το στοιχείο του εξιδανικευμένου έρωτα είναι εμφανές στο στίχο 50 «Μόλις... ο Χάρος». Ο Έρωτας ως καταλυτική δύναμη σαγήνευσε την ψυχή του ήρωα και αποτέλεσε την αιτία να ξεπεράσει το φυσικό χρόνο και να προσεγγίσει τη μεταθανάτια ζωή, αφού «ο πάναγνος έρωτας του Κρητικού για την αρραβωνιαστικιά του είναι αυτός που του επέτρεψε να ρίξει μια ελάχιστη ματιά στην αιωνιότητα», όπως αναφέρει ο Μάκριτζ. Ο ήρωας διαπιστώνει ότι δεν είναι δυνατόν να αντιληφθεί την προέλευση του ήχου, καθώς η πηγή του δεν είναι φανερή. Το μόνο που διαπιστώνει είναι ότι διαχέεται παντού, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι ο μόνος δυνατός παραλληλισμός είναι με τη συνδυασμένη δύναμη του Έρωτα και του Χάρου, των δύο κοσμογονικών εννοιών.

B1. Γενικότερα, η φύση και η σχέση του ανθρώπου μαζί της εμφανίζεται στον Δ. Σολωμό ως πρόβλημα με κοσμοθεωρητικές προεκτάσεις και αποτελεί οργανικό στοιχείο της ποιητικής μυθολογίας του. Στα πλαίσια αυτά εντάσσεται και η επιμονή του να χρησιμοποιεί εικόνες από τον κόσμο της φύσης. Με αυτόν τον τρόπο αισθητοποιείται ποιητικά η διπλή υπόσταση της φιλοσοφίας του ποιητή σύμφωνα με τις δύο όψεις που παρουσιάζεται στον πνεύμα η φύση: άλλοτε βαθύς διχασμός στον πνεύμα και αγώνας ανάμεσα στον ηθικό και φυσικό χώρο. Άλλοτε πάλι ο σπิริτουαλισμός του Σολωμού αγκαλιάζει όλη τη φύση στην ενότητά της ταυτισμένη με τις πνευματικές ουσίες. Σε αυτόν, εξάλλου, τον «αγώνα» του ήρωα και την αντιπαράθεσή του με τη φύση ως «αντίμαχη δύναμη» εντοπίζεται και το αφηγηματικό μοτίβο της δοκιμασίας που αποτελεί και τον άξονα του ποιήματος.

Πιο συγκεκριμένα, στο απόσπασμα 5 [22.] εμφανίζεται το μοτίβο του σαγηνευτικού γλυκύτατου «ηχού» που συνοψίζει σε ένα σύμβολο μουσικό τον παναρμόνιο ρυθμό της φύσης ο οποίος επιδρά καταλυτικά στον αγώνα του ήρωα να σώσει την αγαπημένη του, αφομοιώνοντας το αγωνιστικό του πνεύμα, αφού εισάγει μια σχέση διονυσιακή ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση, όπου το Εγώ απορροφάται από τη φύση και τείνει να διαλυθεί μέσα στην ευρύτερη κοσμική ενότητα (Ε.Καψωμένος).

Στην προσπάθεια προσδιορισμού, λοιπόν, της πηγής και της ποιότητας του μελωδικού αυτού ήχου ο αφηγητής ξεδιπλώνει λυρικότατες και πλούσιες εικόνες από τη φύση που λειτουργούν ως στοιχεία σύγκρισης προς τον ήχο. Αρχικά συγκρίνει τον ήχο μέσα από μια εικόνα πλούσια σε οπτικά, ηχητικά, οσφρητικά και κινητικά στοιχεία (στιχ. 25-28) με το παθητικό ερωτικό τραγούδι της κρυφά ερωτευμένης κορασιάς μέσα σε ένα ειδυλλιακό φυσικό τοπίο με ρομαντικά μοτίβα, την περιπαθή ώρα του δειλινού. Ακολουθώντας στους στίχους 35-38 προβάλλει άλλη μια λυρική και υποβλητική εικόνα του πάμφωτου μεσημεριού στο αγαπημένο βουνό της πατρίδας, τον Ψηλορείτη, όπου ο ήρωας με το προνόμιο του μοναδικού ακροατή ακούει τον μελωδικό και γλυκό ήχο του φιαμπολιού. Και σε αυτήν την εικόνα η φύση παρουσιάζεται σε όλη την πληρότητά της, ως επίγειος παράδεισος (ουρανός, βουνά, πέλαγα, κάμπος). Παρ' όλη, ωστόσο, τη γλυκύτητα των εγκόσμιων αυτών φυσικών ήχων, ο γλυκύτατος ήχος που ακούει ο Κρητικός μέσα στη θαλασσινή του αυτή εμπειρία, υπερβαίνει τα φυσικά πλαίσια και όρια και ανάγεται στο μεταφυσικό: σε κάτι περισσότερο από μια απλή φυσική επίγεια ευδαιμονία, ενός ενδοκοσμικού παραδείσου, σε φορέα αξιών υπερκόσμιων και αιώνιων που θα δημιουργήσει κρίσιμες συγκρούσεις στο χώρο της συνείδησης του ανθρώπου προβάλλοντας το θέμα της ηθικής ελευθερίας.

B2. Το απόσπασμα βρίσκεται σχημάτων λόγου και εκφραστικής έντασης, αποδεικνύοντας το λυρικό χαρακτήρα του ποιήματος. Συγκεκριμένα, εντοπίζονται τα εξής σχήματα λόγου:

A) Αποφατική παρομοίωση: «Δεν είν' αηδόνι... λαλιά του» (στ. 29). Μέσα από αυτήν αποκλείει ο αφηγητής την εκδοχή του αηδονιού, αλλά υποβάλλει στον αναγνώστη την αίσθηση της γλυκύτητας και της μελωδικής υφής του παναρμόνιου ήχου.

B) Υπερβολή: «Κι αντιβουίζει ολονυχτίς από πολλή γλυκάδα» (στ. 31). Δηλώνεται ότι το τραγούδι είναι μακρόσυρτο και ότι το αηδόνι, ως στοιχείο της παντοδύναμης φύσης, κελαηδάει ολόκληρη τη νύχτα ως την αυγή, κατακλύζοντας όλη την πλάση.

Γ) Χιαστό: «Η θάλασσα — πολύ μακριά
πολύ μακριά — η πεδιάδα» (στ. 32)

Οι ιδιότητες του τραγουδιού του πουλιού αισθητοποιούνται εμφατικά με αυτό το χιαστό σχήμα το οποίο, συνδυάζοντας τα στοιχεία της φύσης (θάλασσα – στεριά), καταδεικνύει την κυριαρχία του ήχου στην πλάση.

Δ) Μεταφορά: «έλιωσαν τ' αστέρια» (στ. 33). Μέσα από τη μεταφορά διαφαίνεται η γλυκύτητα και η σαγήνη του μυστηριώδους ήχου, στον οποίο υποτάσσεται εν τέλει η φύση.

Γ1. Το τέλος του ποιήματος (στ. 57-58) είναι ιδιαίτερα δραματικό και ταυτόχρονα απότομο. Με αφηγηματικό κενό – χωρίς να μας πληροφορήσει για το τι συνέβη στο μεταξύ διάστημα – αφηγείται σε δραματικό ενεστώτα ότι «φθάνει» την αγαπημένη του στη στεριά. Και ενώ η ιστορία του ναυαγού φαίνεται να οδεύει σε αίσιο τέλος, στο στίχο 58, μέσα από μια έντονη αντίθεση («χαρά»-«πεθαμένη») αλλά και ένα πικρό λογοπαίγνιο που δημιουργείται από το συνειρμό «χαρά»-«Χάρος» (στίχος 50) -που αποτελεί είδος προσήμανσης- οδηγούμαστε σε μια αιφνιδιαστική ανατροπή: η αγαπημένη του είναι νεκρή. Έτσι ο ναυαγός βιώνει την αίσθηση της απόλυτης μοναξιάς, έχοντας απωλέσει το τελευταίο στήριγμά του. Λιτό, χωρίς μελοδραματισμούς και θρήνους, με απουσία λυρισμού, το τέλος του ποιήματος αιτιολογείται από το γεγονός ότι ο αφηγητής μας έχει ήδη προετοιμάσει ότι θα συναντήσει την αρραβωνιαστικιά του στον Παράδεισο κατά τη Δευτέρα Παρουσία. Αξιοσημείωτο είναι ότι το τέλος του ποιήματος συνδέεται κυκλικά (σχήμα κύκλου) με την αρχή του: ο πρώτος στίχος του «Κρητικού» αναφέρεται στο ακρογιάλι («Εκοίτα, κι ήτανε μακριά ακόμη τ' ακρογιάλι»), όπως και ο προτελευταίος («Και τέλος φθάνω στο γιαλό...»).

Δ1. Στα αποσπάσματα από το ποίημα «Κρητικός» του Δ. Σολωμού και τη νουβέλα του Ν. Λαπαθιώτη κοινός θεματικός άξονας είναι το άκουσμα ενός ήχου (“ηχός”, “μια μελωδία”), στο πλαίσιο μάλιστα μιας μεταφυσικής εμπειρίας (δράμα, όνειρο). Ανάμεσα στις πολλές άλλες ομοιότητες που παρουσιάζουν, μπορεί, πρώτα απ' όλα να ξεχωρίσει κανείς την παρόμοια επενέργεια των ήχων στην ψυχή των ηρώων. Ο Κρητικός τον χαρακτηρίζει “γλυκύ” (“γλυκύτατος ηχός”, “γλυκύτατοι”) και νιώθει ότι έχει αιχμαλωτίσει την ψυχή του (“Μ' άδραχεν όλη την ψυχή”), ενώ η Ρηνούλα στο “Κάπου περνούσε μια φωνή”, όπως περιγράφει ο αφηγητής σε σαφώς υψηλότερους λυρικούς τόνους από τον “Κρητικό”, αντιδρά με παρόμοιο τρόπο (“Κι η ψυχή της έλιωνε βαθιά, σαν το κερί, σβήνοντας σε μια γλύκα πρωτογνώριστη”). Επίσης, αξιοσημείωτο είναι ότι και στα δύο έργα ο ήχος διαγέεται στον περιβάλλοντα χώρο της εμπειρίας τους, εξοβελίζοντας οποιαδήποτε άλλη έγνοια και σκέψη τους (“Σαν του Μαϊού τες ευωδιές γιομίζαν τον αέρα”, “Μ' άδραχεν όλη την ψυχή, και να 'μπει δεν ημπορεί./ Ο ουρανός, κι η θάλασσα, κι η ακρογιαλιά, κι η κόρη”- “γιομίζοντας τη γη, τον ουρανό, γιομίζοντας το νου και την καρδιά της”).

Ωστόσο, τα δύο κείμενα αποκλίνουν στον βαθμό που στη μεταφυσική εμπειρία του Κρητικού ο ήχος συμβάλλει στη συμφιλίωση του ναυαγού-πολεμιστή με τις δοκιμασίες του, ολοκληρώνοντας τη διαδικασία μεταμόρφωσης της αγωνιστικότητάς του σε μια έκφανση ταπεινού ήθους (βλ. σχήμα άρσης-θέσης, όπου η διαδοχική ανάδειξη θετικών και αρνητικών συναισθημάτων), ενώ στην περίπτωση της νουβέλας κυρίαρχο είναι το αίσθημα του πόνου για μια αναπόδραστη απώλεια (“Κι είχ' ένα παράπονο βαθύ, η χιμαιρική αυτή φωνή”). Τέλος, ο αφηγητής του Σολωμικού ποιήματος αδυνατεί να περιγράψει με οικείους όρους τον ήχο, αφού δεν έμοιαζε με οτιδήποτε είχε βιώσει μέχρι τότε (π.χ. “Δεν είναι κορασιάς φωνή” κτλ.), ενώ στη νουβέλα του Λαπαθιώτη ταυτίζεται με οικείες φωνές και, συγκεκριμένα, κυρίαρχα με τη φωνή του Σωτήρη (“γεννήθηκε κι απλώθηκε, σαν ένα κόρο από γνώριμες φωνές, που, μέσα τους, ξεχώριζε γλυκιά και δυνατή, την ήμερα παθητική και πλέρια του Σωτήρη!”). Ως αποτέλεσμα, στην περίπτωση της νουβέλας του Λαπαθιώτη προσδίδεται ιδιωτική, προσωπική διάσταση στην εμπειρία της Ρηνούλας, σε αντίθεση με τον “Κρητικό” στον οποίο η εμπειρία περιγράφεται ως μια υπερβατική διαδικασία εκμηδένισης και ταπείνωσης του Εγώ.

Επιμέλεια

Κόρκακα Σάνδη • Μακρυγιαννάκη Κατερίνα • Μπλαβάκη Κατερίνα • Φαρσάρη Ελένη • Χρονάκη Κατερίνα